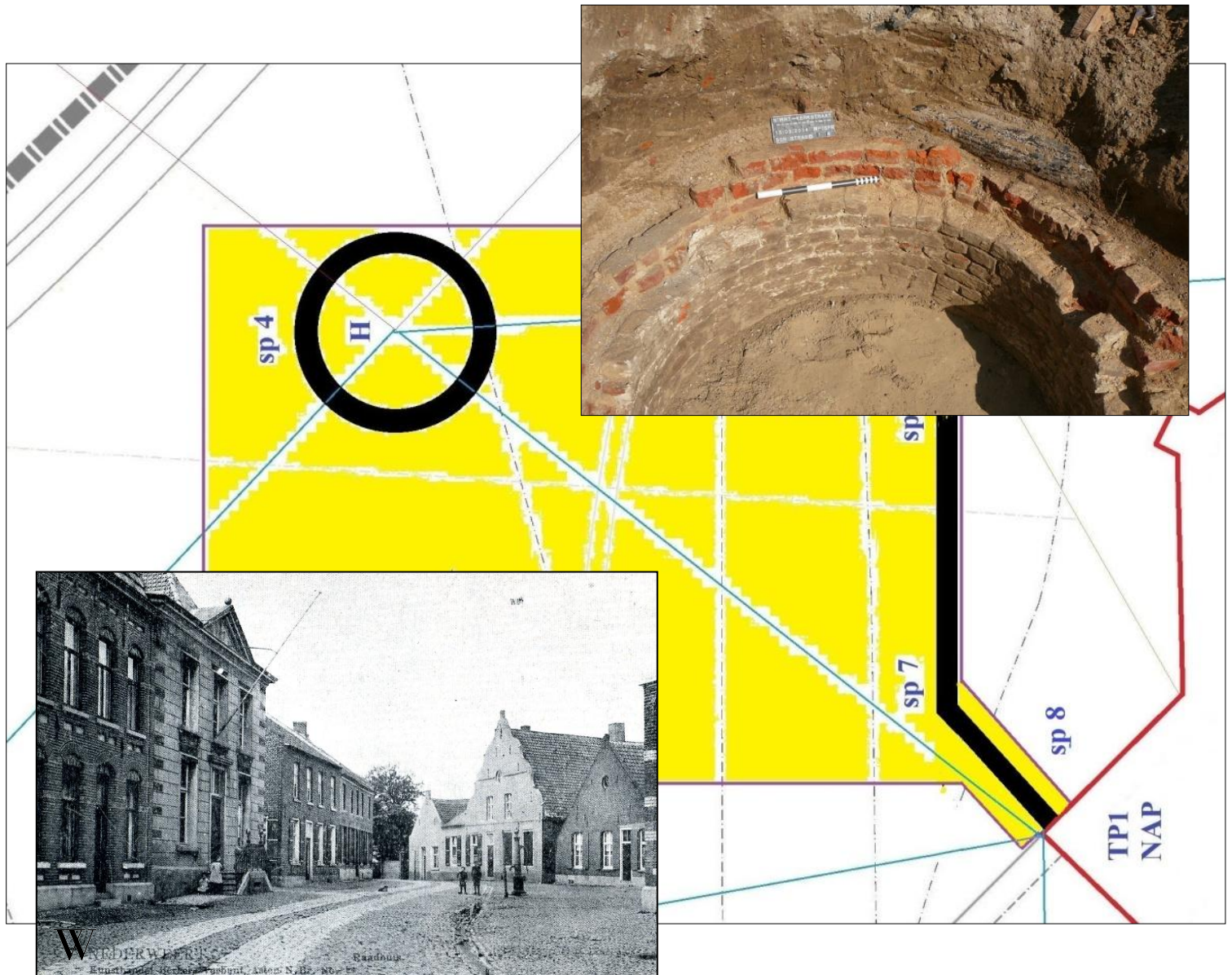

Archeologisch onderzoek Waterputten Kerkstraat Nederweert 2014

Stichting Geschiedschrijving Nederweert

www.nederweertsverleden.nl

Alfons Bruekers
Stichting Geschiedschrijving Nederweert
Nederweert, 10 mei 2014

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
1. Inleiding	5
2. Organisatie van het onderzoek	9
3. Doelstellingen	10
4. Onderzoekscontext	11
5. Verwachtingswaarden	13
6. Weersomstandigheden, waterpassing en triangulatie	14
7. Onderzoek Kerkplein 13 maart 2014	15
8. Onderzoek Lambertushof 13 maart 2014	25
9. Voortgezet onderzoek Kerkplein 13 maart 2014	29
10. Voortgezet onderzoek Lambertushof 30 maart 2014	32
11. Voortgezet onderzoek Kerkplein 4 april 2014	34
12. Voortgezet onderzoek Kerkplein 30 april 2014	40
13. Conclusies en interpretatie	42
14. Aanwijzingen voor eventueel toekomstig onderzoek	45
Bijlagen	
1. Overzichtstekeningen	46
2. Sfeerfoto's van het archeologisch onderzoek	49

Voorwoord

In opdracht van het gemeentebestuur van Nederweert werd in de periode van 13 maart tot 30 april 2014 archeologisch en bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd naar oudheidkundige resten in de Kerkstraat van Nederweert. Aanleiding vormde de reconstructie van de Kerkstraat en de wens om eventuele nog aanwezige resten van de voormalige drinkwaterputten te integreren in het reconstructieplan.

Van één van de twee uit historische bronnen bekende waterputten werden de resten teruggevonden. Tegelijkertijd werden op het voorterrein van de St. Lambertuskerk oudheidkundige resten van een kerkhofomheiningmuur en een ander bouwwerk teruggevonden.

Alle aangetroffen sporen en resten zijn gedocumenteerd. In deze rapportage wordt gedetailleerd verslag uitgebracht van het onderzoek, de gevonden archeologische resten en de interpretatie daarvan. Ten slotte worden enkele aanbevelingen geformuleerd voor eventueel vervolgonderzoek in de verre toekomst.

Alfons Bruekers
Stichting Geschiedschrijving Nederweert

1. Inleiding

In de Nederweerder Kerkstraat bevonden zich vroeger twee waterputten t.b.v. de openbare drinkwatervoorziening. Ze werden beheerd door de gemeente en voor het dagelijkse toezicht op de putten waren tot in de achttiende eeuw zogenaamde 'putmeesters' aangesteld. Dat was een officiële functie die meestal vervuld werd door notabelen uit de aanpalende huizen van de Kerkstraat. De putten waren naar we mogen aannemen tot heuphoogte boven het maaiveld opgemetseld en voorzien van putwip en emmer. De ene put lag voor de St. Lambertuskerk en de andere put in zuidelijke richting in diezelfde Kerkstraat, ter hoogte van het huidige Lambertushof. Op het einde van de negentiende of begin van de twintigste eeuw werd op de beide putten een gietijzeren pomp geplaatst. De pomp bij de kerk heette in de volksmond de Kerkpomp en de tweede pomp de Gorispomp, genoemd naar de familie die het nabijgelegen huis bewoonde.

Figuur 1. De Kerkpomp, afgebeeld op een Ansichtkaart uit omstreeks 1910. Collectie SGN.

Bij de intrede van de waterleiding in de jaren dertig van de vorige eeuw verloren de putten en pompen hun functie en werden ze opgeheven. De Gorispomp verdween als eerste, en de Kerkpomp verdween enkele jaren later uit het straatbeeld. Wat restte was sedert 1951 een markeringscirkel in de keibestrating van de Kerkstraat.

Toen in 1965 de keien uit het straatbeeld werden vervangen door asfalt, verdween het laatste zichtbare spoor van de putten. En bij de aanleg van het stamriool in de Kerkstraat in 1965, werd de put bij de kerk teruggevonden. Die was nog volledig intact en waterdragend. In opdracht van het gemeentebestuur werd de put gedempt met een vrachtwagen schoon zand. Of in diezelfde tijd de andere put ook is teruggevonden en/of gedempt, is niet bekend.

Figuur 2. Rechts op de foto de Gorispomp, ca. 1910. Collectie SGN.

Over de ouderdom van de putten is niets te zeggen. Wel staat vast dat ze reeds in de achttiende eeuw vermeld worden wegens reparaties en onderhoud. Er is een bron uit 1580 die suggereert dat de oorsprong van de put bij de kerk teruggaat tot ongeveer het jaar 693, waarin een van Germaanse waterbron zou zijn gekerstend door de missionarissen Lambertus en Willibrordus. Het verhaal is vanzelfsprekend een legende, maar past wel in de wijdverbreide traditie van zogenaamde “Willibrordusputten” zoals we die heden ten dage nog steeds aantreffen in de nabijgelegen gemeenten Stramproij en Meijel en die daar veelbezochte toeristische objecten vormen.

Figuur 3. Dorpsjeugd maakt gebruik van de Kerkpomp, op deze winterse foto uit de periode 1930-1940. Collectie SGN.

Bij de restauratie van de St. Lambertuskerk in 1984 heeft de RABO-bank een replica van de oude gietijzeren pomp geschonken aan de gemeente. Die replica staat enkele meters noordwaarts van de oorspronkelijke plek, aan de noordzijde van de Lambertustoren.

Deze eeuwenoude putten zijn als het ware ondergrondse monumenten. Om die reden werd in 2013 door Alfons Bruekers van de Stichting Geschiedschrijving Nederweert aan het gemeentebestuur van Nederweert verzocht om bij de geplande reconstructie van de Kerkstraat aandacht te geven aan de oude waterputten. Vanwege hun cultuurhistorische belang (ouderdom, legendevorming, belang voor de voorziening in primaire levensbehoefte, sociale ontmoetingsplek en daardoor virtueel centrum van de oude dorpsgemeenschap) werd beargumenteerd dat het de moeite waard is om ze te conserveren en zichtbaar te maken in het straatbeeld. Dat zou niet alleen een zinvolle toevoeging zijn aan het 'collectief geheugen' van tastbare relictten van de geschiedenis, maar ook een kleine bijdrage aan de toeristische aantrekkelijkheid van de dorpskern.

In combinatie met het Rijksmonument "bi-j Siem" en de kerk zou zo een mooi cultuurhistorisch ensemble kunnen ontstaan. Bij de cultuurhistorische rondleidingen door de dorpskern ontvangt het verhaal van de waterputten altijd veel belangstelling, ook al is er bovengronds niets meer dat dit verhaal kracht bij zet. De reconstructie van de Kerkstraat vormt een unieke gelegenheid om het verhaal van de waterputten weer een prominent plekje in het straatbeeld te geven.

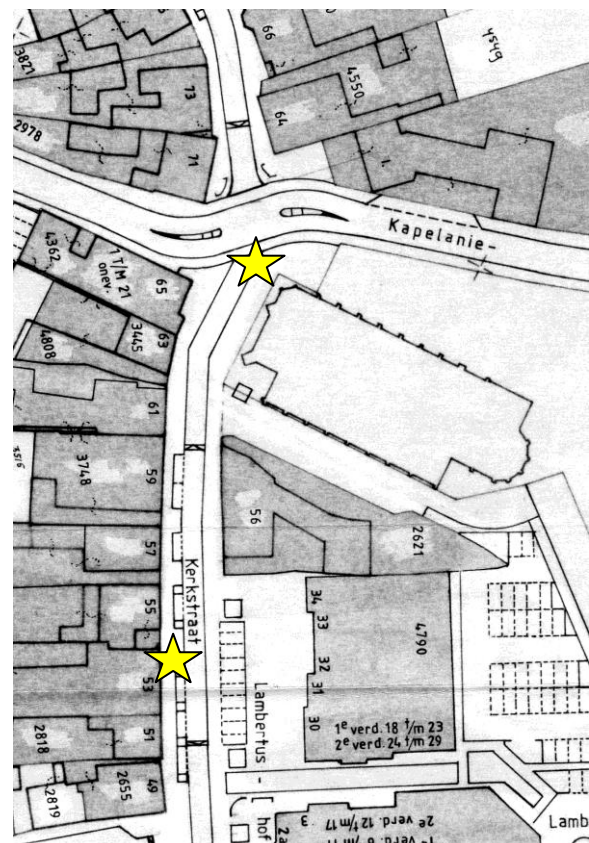
Figuur 4. Concert van fanfare "Burgerlust" op het plein tussen kerk en raadhuis, omstreeks 1890. Linksvoor, tussen de toeschouwers, (gemarkeerd met de rode pijl) steekt de Kerkpomp boven de menigte uit. Collectie SGN.

De suggestie van de Stichting Geschiedschrijving werd positief opgepakt door het gemeentebestuur. Korte tijd later meldde zich de Nederweertse ondernemer Ruud Koppens, die bij gelegenheid van zijn 40-jarige betrokkenheid bij zijn bedrijf een financiële donatie aankondigde om het onderzoek en de eventuele restauratie van de waterputten mogelijk te maken. In consultatie van extern gemeentelijk archeologie-adviseur drs. Fokko Kortlang en gemeentelijk beleidsmedewerker mevr. Mariëlle Houtappels werd door het gemeentebestuur van Nederweert aan Alfons Bruekers opdracht verleend tot het begeleiden van archeologisch onderzoek met het oog op het terugvinden van de twee waterputten. Dat onderzoek werd uitgevoerd in maart en april 2014 in het kader van de reconstructie van de Kerkstraat in Nederweert. Het onderzoek strekte zich uit over twee locaties: op het kerkplein voor de St. Lambertuskerk, en in de Kerkstraat ter hoogte van Lambertushof.

Ofschoon de locatie van de beide waterpompen op basis van oud fotomateriaal vrij goed bekend was, mochten daaruit geen conclusies worden afgeleid over de plaats van de putten. De gekozen locaties van de opgraving werden dan ook bepaald door a) de vermoedelijke plaats van de verdwenen putten, b) de reconstructiezone van de Kerkstraat en c) de aanwezigheid van talloze nutsleidingen in de ondergrond.

Figuur 5. Kadastraal minuutplan van 1844. Sectie A, "Het Dorp". De toegevoegde tekens geven de locatie van de beide waterpompen aan.

Figuur 6. Exact hetzelfde gebied als in de linker figuur, maar dan volgens de situatie in 1995. De bovenste ster is de Kerkpomp, de onderste de Gorispomp.

In de navolgende hoofdstukken wordt een chronologisch verslag van het onderzoek gegeven, en worden de resultaten van het onderzoek afgemeten aan de vooraf bepaalde vraagstellingen.

2. Organisatie van het onderzoek

<u>Opdrachtgever:</u>	Gemeentebestuur van Nederweert
<u>Opdrachtnemer:</u>	Stichting Geschiedschrijving Nederweert; conform Overeenkomst van Opdracht d.d. 24 februari 2014
<u>Leiding onderzoek:</u>	Alfons Bruekers, Stichting Geschiedschrijving Nederweert
<u>Advisering:</u>	drs. Fokko Kortlang (adviseur archeologie voor gemeente Nederweert) en mevr. Mariëlle Houtappels, beleidsmedewerker gemeente Nederweert
<u>Operationele begeleiding:</u>	John Metselaars, Gemeente Nederweert, projectleider reconstructie Kerkstraat Thijs Manvelt, Brouwers Infra-ontwikkeling en Management Jean-Pierre Wertz, idem Raimond Huynen, firma Bloem Civieltechniek BV
<u>Assistentie graafonderzoek:</u>	medewerkers aannemingsfirma Bloem en John Metselaars
<u>Onderzoeksrapportage:</u>	Alfons Bruekers
<u>Fotografie en documentatie:</u>	Alfons Bruekers, Raimond Huynen en Wijnand Bijlmakers
<u>Tekenwerk:</u>	Alfons Bruekers

3. Doelstellingen onderzoek

Hoofddoelstellingen van dit onderzoek waren:

- a) Localisatie en vaststelling bewaringstoestand voormalige waterput bij de kerk.
- b) Localisatie standplaats voormalige gietijzeren waterpomp bij de kerk.
- c) Localisatie en vaststelling bewaringstoestand voormalige waterput bij Lambertushof.
- d) Localisatie standplaats voormalige gietijzeren waterpomp bij Lambertushof.

Nevendoelstellingen waren:

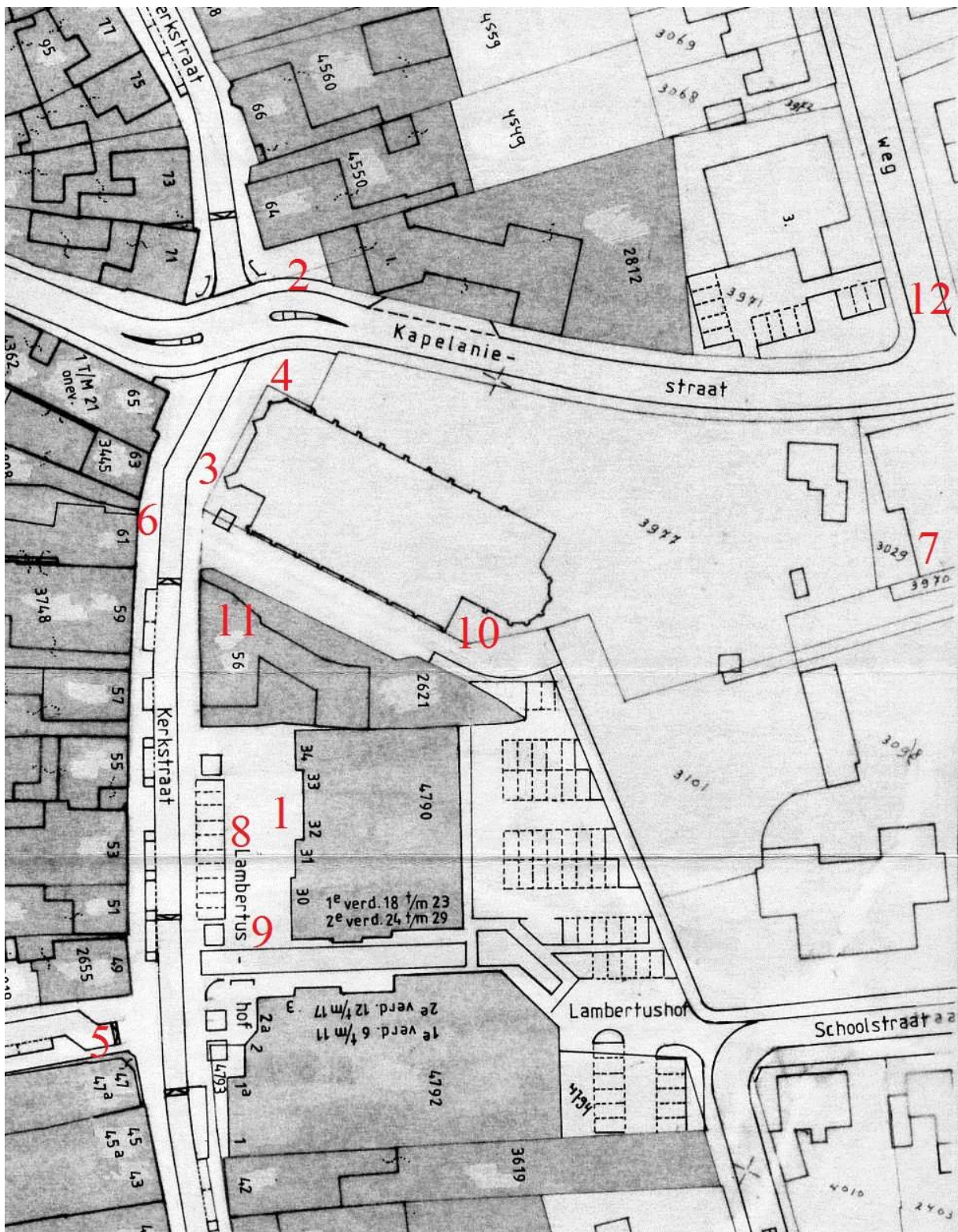
- e) identificatie van eventuele andere, niet aan de waterput gerelateerde, oudheidkundige objecten.
- f) recuperatie van eventuele menselijke overblijfselen gezien de situering van de opgraving in een voormalige begraafplaats.
- g) minimaal invasief onderzoek, d.w.z. zoveel mogelijk beperkend tot de verstoorde bovengrond en de intacte archeologische context zoveel mogelijk ongeroerd latend.

4. Onderzoekscontext

In de onmiddellijke omgeving van de St. Lambertuskerk zijn in de loop der jaren diverse archeologische waarnemingen verricht. Alle hebben betrekking op de periode 15^e – 19^e eeuw. Het grootste deel daarvan is op wetenschappelijke wijze gedocumenteerd, en een klein deel ook gepubliceerd. De volgnummers in het overzicht verwijzen naar de kaart.

Tabel 1. Beknopt overzicht archeologische rapportages Kerkstraat Nederweert e.o.

nr.	jaar	omschrijving	bron
1	1957	Archeologische waarnemingen bij aanleg riolering op binnenplaats Kerkstraat 52	Archeologisch rapport J.C.A. Bruekers, archief STRABO, inv. nr. C.3.605
2	1961	Ontdekking turfwaterput en 17 ^{de} - eeuws keramiek	Archeologisch rapport Alfons Bruekers, archief STRABO , inv.nr. C.3.651
3	1965	Ontdekking kunsthistorisch object (hardstenen beeld uit 1777) bij aanleg stamriool	Alfons Bruekers, Nederweert, "een dorp zonder iets opmerkelijks" of: de geschiedenis van het geslacht Mooren (1515-1781), in: (A. Bruekers, red.) Nederweerts Verleden, de Kerk in het Midden (Nederweert 1987).
4	1984	Waarneming ter plaatse van oude sjeeshuis St. Lambertuskerk	Archeologisch rapport Alfons Bruekers, archief STRABO, inv. nr. C.3.764
5	1985	Opgraving tijdens afbraak en nieuwbouw pand Hobus, Kerkstraat 47	Archeologisch rapport Alfons Bruekers, archief STRABO, inv. nr. C.3.767
6	1985	Vondst fragment van zeventiende-eeuws grafkruis	Alfons Bruekers, "Een merkwaardige steen met inscriptie uit Nederweert", in: Archeologie in Limburg, 1985-24, 64-65.
7	1986	Archeologische onderzoek bij uitbreiding van gemeenschapshuis De Pinnenhof	Archeologisch rapport Alfons Bruekers, archief STRABO, inv. nr. C.3.755
8	1989	Archeologische waarnemingen bij afbraak Kerkstraat 52	Archeologisch rapport Alfons Bruekers, archief STRABO, inv. nr. C.3.605
9	1990	Opgraving plein Lambertushof Nederweert	Archeologisch rapport Alfons Bruekers, archief STRABO, inv. nr. C.3.762
10	2002	Archeologisch onderzoek Parochiecentrum Lambertuskerk	Archeologisch rapport Alfons Bruekers, archief STRABO, inv. nr. C. 3.756
11	2005	Waarnemingenrapportage bij restauratie en nieuwbouw Pand "Siem" Kerkstraat 56	Archeologisch rapport Alfons Bruekers, archief STRABO, inv. nr. C.3.757
12	2005	Waarnemingen bouwput Domus Bona Ventura, Hogeweg	Archeologisch rapport Alfons Bruekers, archief STRABO, inv. nr. C.3.761

Figuur 7. Gedocumenteerde archeologische waarnemingen in de kern van Nederweert, 1957-2005. De volgnummers verwijzen naar tabel 1. Bron: Stichting Regionaal Archeologisch BodemOnderzoek te Nederweert (STRABO).

5. Verwachtingswaarden

Op grond van geschreven en orale bronnen, en eerdere onderzoeken ter plaatse, kan de archeologische verwachtingswaarde van het te onderzoeken terrein vóór de kerk als volgt omschreven worden:

- a) in hoge mate verstoorde bovengrond vanwege postrecente aanleg van waterleiding, rioleringen, aardgasleiding, elektriciteit en telecommunicatieleidingen. De ligging hiervan was vooraf in kaart gebracht en laat een grote mate van verstoring van de bovengrond zien [bron: gemeente Nederweert, specialist Ruimte Wonen, afdeling Dienstverlening].
- b) in hoge mate verstoorde ondergrond gezien het feit dat de aanwezigheid van een waterput ook een diepe, trechtervormige insteek met zich meebrengt [bron: archeologisch ervaringsgegeven].
- c) aanwezigheid van menselijke skeletmateriaal aangezien de perimeter van de St. Lambertuskerk tot recente tijden in gebruik was als begraafplaats [bron: archeologische waarnemingen en archivalische bronnen].
- d) de ondergrondse restanten van een bakstenen waterput, in 1965 afgedekt d.m.v. een betonprop [bron: mondelinge informatie dhr. Mat Smolenaers, in 1965 betrokken bij de demping van de put].
- e) een vulling van schoon zand in het inwendige van de put, aangebracht in 1965 [bron: mondelinge informatie dhr. Mat Smolenaers, in 1965 betrokken bij de demping van de put].
- f) mogelijke andere funderingssporen van kerkhofmuur en andere bouwsels waarvan de aanwezigheid wordt gesuggereerd door oud kaartenmateriaal

6. Weersomstandigheden, waterpassing en triangulatie

Weersomstandigheden 13 maart 2014: droog na voorafgaande lichte nachtvorst, in de loop van de dag aanhoudende voorjaarszon en temperaturen tot 17 graden.

Weersomstandigheden 4 april 2014: licht-buiig en temperatuur rond 10 graden.

Als referentiepunt voor de waterpassing werd gekozen voor de bronzen NAP-bout 58A0163 in de noordwestelijke hoektoren van de kerkstoren, op ca. 0,57m boven het maaiveld ter plaatse. De NAP-hoogte bedraagt 33,804m +NAP. De laatste verificatiemeting van deze bout dateert van 1990; sindsdien wordt de bout niet meer gebruikt [bron: J. van de Boel, Geo & Ruimte, gemeente Nederweert].

Gedurende het onderzoek is tweemaal een waterpassing uitgevoerd.

- Vizierhoogte1: 0,956m boven NAP-bout = 34,760m +NAP (gebruikt bij waterpassing van waterput, spoor 4).
- Vizierhoogte 2: 0,760m boven NAP-bout = 34,564m +NAP (gebruikt bij waterpassing funderingsmuur spoor 2 en 7).

Voor de triangulatie werden de volgende referentiepunten gekozen:

- TP1: spitse hoekpunt noordwestelijke hoekpunt St. Lambertustoren, maaiveldhoogte.
- TP2: middelpunt tweede steunbeer Mariakapel, maaiveldhoogte.
- TP3: noordwestelijke hoek voormalige gemeentehuis, Kerkstraat 65, maaiveldhoogte.
- TP4: spitse hoekpunt zuidwestelijke hoekpunt St. Lambertustoren, maaiveldhoogte.

Figuur 8. NAP-bout 58A0163 in noordwestelijke hoektoren. De hardstenen hoek onder de NAP-bout op maaiveldhoogte vormt triangulatiepunt TP1.

7. Onderzoek kerkplein 13 maart 2014

Om 7.30 u arriveerde ik op het opgravingsterrein om de materialen in gereedheid te brengen. De enkele dagen eerder ten oosten van de waterpomp ontdekte putdeksel was weer bedekt met zand. De beklinking was reeds verwijderd en het te onderzoeken terrein was relatief vlak en bestond uit vulzand. [fig. 9].

Figuur 9. Toestand van het opgravingsterrein bij aanvang van het onderzoek.

Ca. 8.00 arriveerde de graafmachine van aannemer Bloem en werd begonnen met het voorzichtig verdiepen van de zone ten noordoosten van de waterpomp. De aanwezigheid van diverse nutsleidingen, niet allemaal conform tekening overigens, vertraagde het onderzoek aanmerkelijk. Omstreeks 9.20 u werd vastgesteld dat de enkele dagen eerder tijdens leidingsondages door de aannemer gevonden put een vierkante vorm had, waardoor de identificatie als waterput al ga verloren leek. De put was afgedekt met een betondeksel 60x60 cm en een ijzeren greep in het midden. Na lichten van het deksel werd duidelijk dat het een niet meer in gebruik zijnde rioolput was. [fig. 10].

Figuur 10. In ongebruik geraakte rioolwaterput (spoor 1).

Bij het vrijleggen van de put bleek omstreeks 9.45 u tevens dat zich 2 meter westwaarts van de kerktoren een stenen fundering bevond, vóór de Mariakapel. Deze fundering liep volledig parallel

aan de facade van de Lambertustoren en van 1,5-steens metselwerk. De bakstenen had een 17^e of 18^e-eeuws patina. Omwille van de zoektocht naar de waterput werd de fundering in eerste instantie globaal ingemeten en gefotografeerd. [fig. 11].

Figuur 11. Ondiepe bakstenen fundering, parallel aan kerktoren-facade (spoor 2).

Met de dragline werd vervolgens voorzichtig in westelijke richting gegraven, na steeds voorafgaande kijkgaatjes om eventuele leidingen op de sporen. Die waren er diverse, zoals van de telefonie, waterleiding, elektriciteit en aardgas. Ook werden diverse gresbuizen aangetroffen, deel uitmakend van een voormalig afvoerstelsel. Enkele meters ten westen van de eerdergenoemde rioolput werd een tweede bakstenen rioolput aangetroffen, die reeds zwaar beschadigd was en door de kraan uit de grond werd getild. Deze is niet gedocumenteerd. Sporen van een waterput werden niet gevonden. [fig. 12].

Figuur 12. Tweede postrecente rioolwaterput.

Plaatselijk werden enkele kleine concentraties van menselijk skeletmateriaal aangetroffen, geen van alle *in situ* en steeds geheel verstoord en beschadigd door eerdere graafwerkzaamheden.

Op basis van fotogrammetrische reconstructie was vooraf bepaald dat de plaats van de voormalige pomp (dus niet put!) zich bevond op de verbindingslijn tussen de triangulatiepunten TP1 en TP3, en wel op 41% van de lengte van die lijn, gerekend vanaf de torenzijde (=TP1). In de verwachting op die locatie sporen van de pompfundatie aan te treffen, werd de zoekseuf in die richting vergroot. Zo goed en zo kwaad als dat ging, werd aldus het onderzoek in zuidelijke richting voortgezet tot ongeveer ter hoogte van de zuidwestelijke hoektoren van de kerktoeren. In de zeer verstoorde bovengrond werden geen herkenbare sporen van een pompfundatie gevonden. De verstoring van de bovenlaag door aanleg van nutsleidingen is daar vermoedelijk debet aan.

Wel werd op 7,5m voor de torenfacade op ongeveer 1.20m diepte t.o.v. het maaiveld een scherpe overgang tussen geroerde grond, en steriele grond ten zuiden daarvan, gevonden. Deze scheiding werd vervolgens langs een oost-west-as over een lengte van 2m blootgelegd en leek een licht gekromd karakter te hebben. Het vermoeden bestond hier de buitencontour van de trechterinsteek van de waterput te hebben gevonden. Met de Edelmanboor zijn vervolgens in een raai drie boringen verricht, die van zuid naar noord een steeds diepere verstoringsgrens lieten zien. [fig. 13].

Figuur 13. Vulling van boorkernen
Edelmanboring langs noord-zuid-as laat richting noorden een aflopende diepte van de trechterinsteek zien.

Door middel van een coupe in noord-zuidrichting werd de profielinsteek in het verticale vlak zichtbaar. [fig. 14]. Daarmee was het karakter van de put bevestigd en kon op grond van een geschatte diameter van 5m ongeveer het hart van de trechter voorspeld worden.

Figuur 14. Profiel van de trechterinsteek (spoor 3), gefotografeerd in oostelijke richting.

Het graafonderzoek verplaatste zich vervolgens naar het noordelijk gedeelte van het opgravingsterrein, waar de interpolatie op basis van de getraceerde trechterinsteek de put deed vermoeden. De aanwezigheid van een gietijzeren actieve waterleidingsbuis maakt het noodzakelijk zeer voorzichtig te werk te gaan en in lagen van 5 cm te verdiepen. Ook werd een tweede in onbruik zijnde rioolput ontdekt, afgedekt met een betonnen deksel. De put werd in zijn geheel verwijderd.

Om 11.30 werd onder de uitgegraven rioolput door middel van een met de schop gemaakt proefgat een betonblok gevoeld op ongeveer 1.40m onder het maaiveld. Vanaf hier werd met de schop in alle richtingen verder gegraven en werd een vrijwel vierkant, onregelmatig gestort betondeksel blootgelegd met buitenafmetingen van ca. 1.80 x 1.80 m. [fig. 15].

Figuur 15. Vondst van onregelmatig gestort betondeksel, dat na verwijdering de afdekking van een waterput bleek te zijn.

Aangezien de noordelijke zijde zich onder het trottoir van de overgang Burg. Greijmansstraat-Kapelaniestraat bevond, werd eerst een zone in dat trottoir verbreed zodat de put in zijn geheel kon worden blootgelegd. Met de schop werd vastgesteld dat zich onder de betonnen 'prop' een bakstenen constructie bevond van ronde vorm. Daarmee leek de identificatie als waterput een feit. Het was inmiddels exact 10.45 u, bij toeval het tijdstip dat gepland was voor een officieel fotomoment . [fig. 16].

Figuur 16. Tijdstip 10.45u van de ontdekking van het betondeksel waarmee de waterput was afgedekt.

Op dat moment werd het onderzoek onderbroken door een officieel moment. Burgemeester Henk Evers hield een korte toespraak, waarna hijzelf, wethouder Hubert Mackus en ondernemer Ruud Koppens met fonkelnieuwe roodgeschilderde schoppen het zand op het betondeksel verwijderden en zo de ontdekking van de waterput ensceneerden. [fig. 17]. Daarna speechte Mackus over het renovatieproject van de Kerkstraat, waarna de burgemeester het woord nam en de genodigden vroeg om mee te gaan naar koffie en vlaai in het nabijgelegen restaurant 'Bij Siem'. Diverse schrijvende en filmende media waren vertegenwoordigd en legden de gebeurtenissen vast. Het opgravingsterrein werd even verlaten en alle materialen werden opgeborgen.

Figuur 17. In scene gezette 'ontdekking' van de waterput door burgemeester H. Evers, wethouder H. Mackus en ondernemer R. Koppens.

Na terugkeer van de bijeenkomst werd het onderzoek hervat. De betonplaat bleek een vrijwel rechthoekige vorm te hebben [fig. 18]. Met de graafmachine werd vervolgens de zuidwesthoek van het deksel licht opgetild en deze week los van de bakstenen constructie. Daarbij raakte een klein stuk van de bakstenen bovenrand van de put beschadigd, omdat het beton zich gehecht had aan de stenen. [fig. 19].

Onder het toezicht van een inmiddels in grote getale toegestroomd publiek werd een nylon band onder het deksel gespannen, opgehangen aan een stalen ketting. Daaraan werd het deksel opgehesen en naast de zoekseuf geparkeerd. [fig. 20].

Bij het verwijderen was al gebleken dat het putgedeelte onder het deksel gevuld was met schoon zand dat echter een paar decimeter was ingeklonken. Ook de onderkant van het deksel had een onregelmatige, lensvormige vorm. Dat wijst er op dat het betondeksel ter plaatse is gestort en op dat moment door het grote gewicht al inklinking heeft plaatsgevonden van de zachte vulling; een inklinkingsproces dat zich ook daarna nog heeft voortgezet.

Figuur 18. Rechthoekige contour van het betondeksel.

Figuur 19. Het betondeksel was gestort op baksteenrand. Verwijdering ging niet zonder lichte beschadiging van het metselwerk van de put.

Figuur 20. Optillen van het betonnen deksel, dat als een 'prop' de bovenkant van de put vulde.

Het onderzoek concentreerde zich vervolgens op de put. De bakstenen put was vrijwel cirkelrond met een binnendiameter die varieerde van 145 tot 150 cm. De wand was steens (een kleine 25 cm) en was aan de binnenzijde opgebouwd uit vooral halve en driekwart strekken, met nauwelijks verbindingstenen tussen de binnenste en buitenste 'ring' zodat er als het ware twee schillen van een ui over elkaar zaten. Aan de noordoostelijke zijde was het intacte metselwerk het hoogst (waterpassing: -2.816m t.o.v. vizerhoogte1, dus 31.944m +NAP); aan de tegenoverliggende zijde ten gevolge van oudtijds beschadigingen ca. 0,30m lager).

De kern van de put was gevuld met nagenoeg schoon vulzand, dat tot ongeveer 40 cm t.o.v. het aangetroffen zandpeil met de schop verdiept werd. [fig. 21].

Figuur 21. De binnenzijde van de put was gevuld met schoon vulzand en werd enkele decimeters ontgraven.

De buitencontour werd aan de oostzijde geraakt door een gietijzeren waterleiding, aan de noordzijde begrensd door de rand van de opgravingsput. Daardoor was het vrijleggen van de buitenzijde van de put aan die zijden niet mogelijk, terwijl dat aan de zuidwestelijke zijde lastig was omdat daar het grootste zichtbare deel vernietigd was. [fig. 22-26].

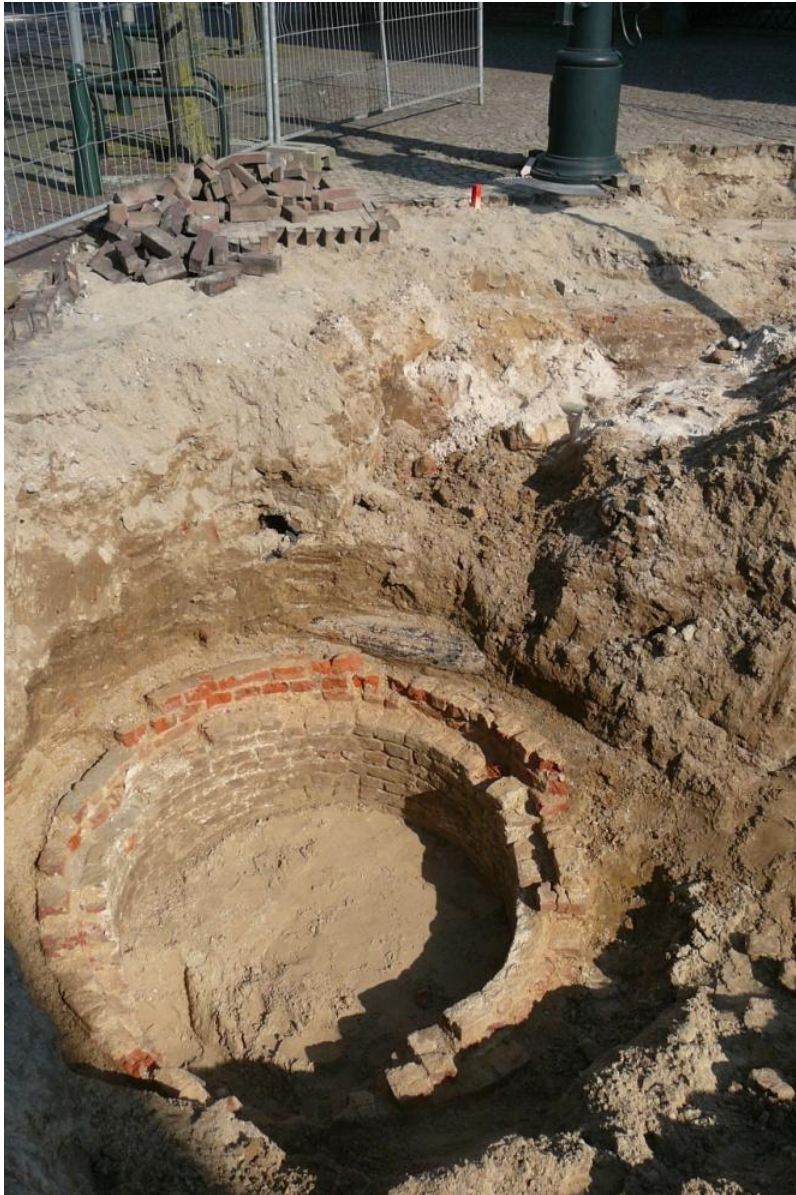
Figuur 22. Detail van de putmantel, gefotografeerd in noordoostelijke richting (spoor 4). Rechtsboven de gietijzeren waterleiding.

Figuur 23. De put kent een binnen- en buitenmantel, die niet door bakstenen in verband zijn verbonden.

Figuur 24. De waterput heeft een binnendiameter van 1.50m.

Figuur 25. Totaalbeeld bovenzijde waterput, gefotografeerd naar het noordoosten.

Figuur 26. Detailopname binnenzijde put, boven vulzand (spoor 4).

Er is geen spoor aangetroffen van een loden waterleidingbuis ten behoeve van de pomp.
Na alles gefotografeerd, door middel van triangulatie ingemeten en ingetekend te hebben werd het onderzochte terrein afgezet met hekwerk.

Er was op 13 maart 2014 veel publieke belangstelling en toegestroomde pers aanwezig. Verrassende elementen waren o.a. een buurman van de kerk (die een oude foto met een tot voorheen onbekend dorpsgezicht van de Kerkstraat liet zien) en een mevrouw uit de Ribesstraat die een munt had gevonden in haar tuin. Zij toonde die en het object kon worden gedetermineerd als een romeinse keizersmunt.

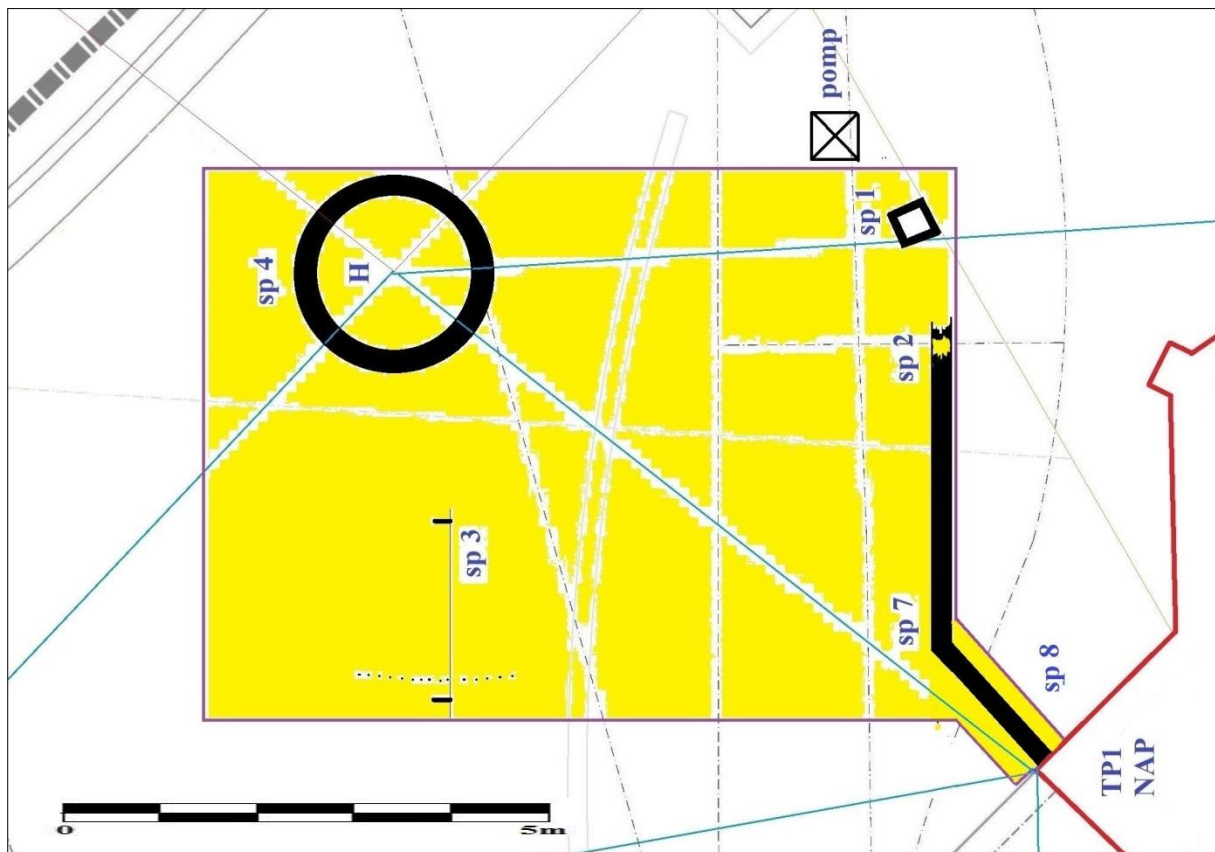
Triangulatie hart (H) van de waterput:

TP1-H: 8,50 m

TP2-H: 10,30 m

TP3-H: 10,70m

TP1-TP4: 10,70m

Figuur 27. Ligging waterput ten opzichte van kerktoeren. Bovenzijde is het noorden. In het geel de onderzochte zone.

8. Onderzoek Lambertushof 13 maart 2014

Omstreeks 13.30 verplaatste de aandacht zich van het terrein voor de kerk naar de Kerkstraat ter hoogte van Lambertushof. Ter plaatse van de garagetoegang tussen de huisnummers 53 en 55 werd een vak tussen twee lijinden (een locatie waar volgens oude foto's een tweede waterpomp stond) aan een onderzoek onderworpen. Een vak van ca. 4m x 1.60m, tussen het asfaltdek en het trottoir, aan weerskanten kops begrensd door de bomen, werd laagsgewijs verdiept. Wegens de aanwezigheid van te handhaven bomen moest de omvang van de sleuf beperkt blijven.

De bovenste 30 cm bestonden uit schoon vulzand, waaronder een dunne laag stol. Op grond van tekeningen werd een elektriciteitskabel vermoed, maar deze werd niet aangetroffen. Aan de westrand van de sleuf werd tot op exact 1m beneden maaiveld een verstoorde, zachte, humeuze laag met houtskoolresten aangetroffen.

Een strook van ca. 20 cm breedte langs de volledige westzijde van de zoeksleuf vertoonde een verstoorde en humeuze vulling en verjongde zich snel bij het verdiepen. [fig. 28].

Figuur 28. Bovenaanzicht van de zoeksleuf, rechtsonder een strookvormige humeuze zone, vermoedelijke de periferie van een greppel.

Dit spoor liet zich aanzien als de periferie van een greppel. Een coupe aan de noordzijde van de sleuf bood onvoldoend zicht op het profiel, maar dat het hier om de periferie van de oude sloot door de Kerkstraat gaat, leek aannemelijk. Een laterale coupe liet vanaf het maaiveld een opbouw zien in de volgorde: moderne beklinking, schoon vulzand, baksteenpuinlaag, humeuze vulling met houtskoolband. [fig. 29 en 30]. Uit de vulling kwam als vondst een voetring van 17^e-eeuws tinglazuur keramiek uit het Rijnland, en een stukje ringeloor-aardewerk.

Figuur 29. Profiel van spoor 5. Van boven naar beneden: vulzand, ophogingslaag, puinzone, humeuze vulling met houtskoollaag en tenslotte steriele onderlaag.

Figuur 30. Detailopname onderzijde spoor 5, met goed-zichtbare houtskoollaag.

In de zuidwestelijke hoek van de sleuf bevond zich een diepere uitstulping van de verstoorde grond, waarvan de werkelijke diepte niet kon worden vastgesteld. [fig. 31 en 32]. De interpretatie is onduidelijk; de structuur leek op een paalgat, waarschijnlijk van een oude bokpaal van de elektriciteitsvoorziening. Duidelijk was evenwel dat zich hier geen sporen van een waterput bevonden. Er was ook nauwelijks sprake van aanwezigheid van baksteenpuin (wel van maaskeien, ongetwijfeld overblijfselen van de voormalige bestrating). Bovendien bestond de gehele oostelijke zone van de proefsleuf uit naar het zich liet aanzien steriele grond. Zodat er hier ook geen sprake zal zijn geweest van een trechterinsteek. Vermoedelijk zal de waterput zich dus meer in zuidelijke richting hebben bevonden.

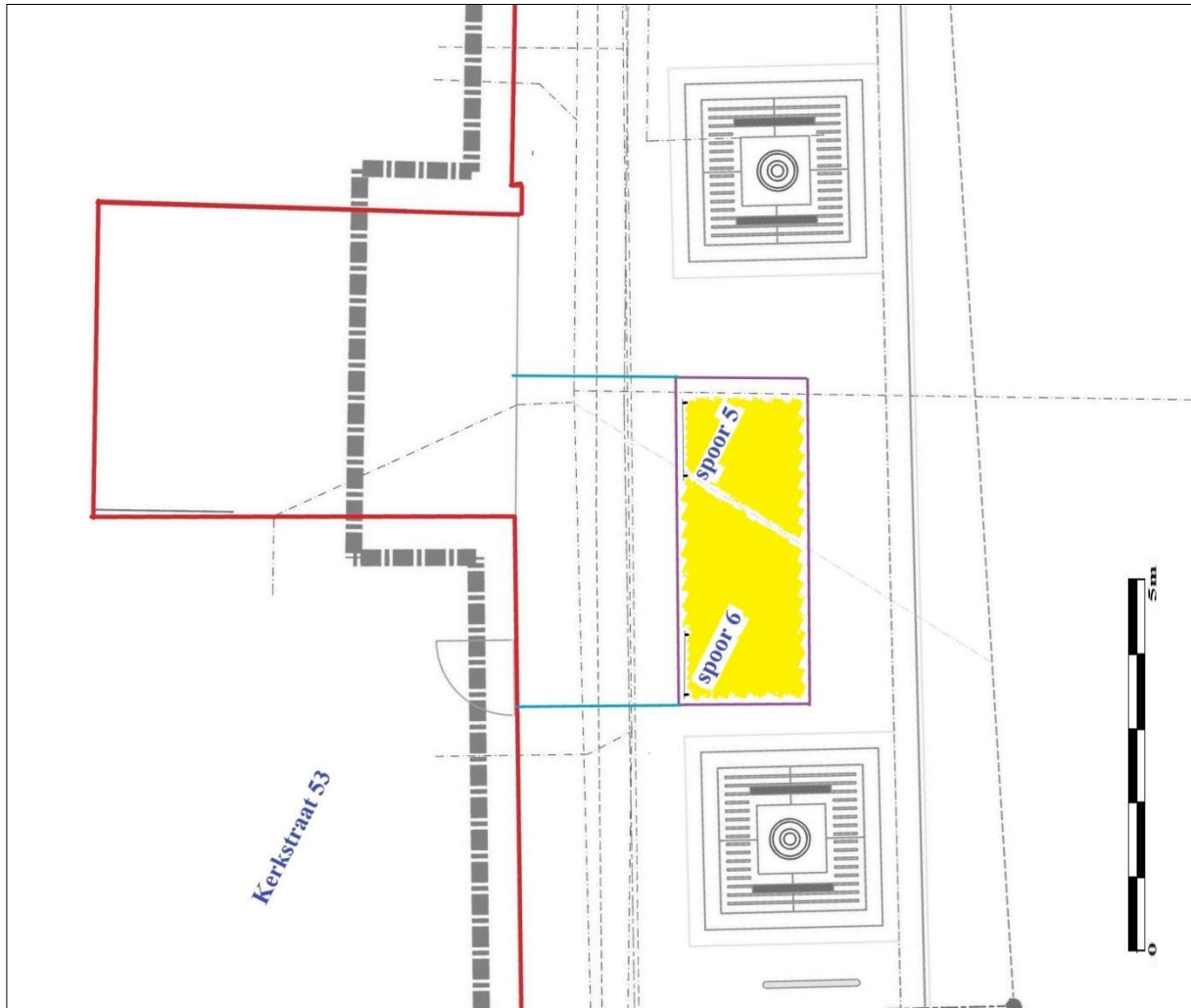

Figuur 31. Aan de zuidzijde van het profiel bevond zich een plaatselijke verdieping (spoor 6).

Figuur 32. Insteek links en rechts, van spoor 6.

In overleg met betrokkenen is besloten om geen verder onderzoek te doen naar deze put, omdat de mogelijkheden vanwege aangrenzende bomen té beperkt waren, en vanwege het ontbreken van aanwijzingen van een insteek (die bij de kerkput zo richtinggevend waren geweest). De zoeksluif werd gedicht en geëgaliseerd.

Figuur 33. Opgravingsput Lambertushof westzijde. Noordzijde boven. In het geel de onderzochte zone.

9. Voortgezet onderzoek Kerkplein 13 maart 2014

Om 15.00 uur verplaatste het onderzoek zich weer naar de Kerkput. Inmiddels was Teng Wijen gearriveerd en met hem en John Metselaars hebben we de opties tot reconstructie besproken. [fig. 34]. Na afweging van enkele scenario's is gekozen tot het met oude bakstenen opmetselen van de waterput tot enkele decimeters onder het maaiveld. Daarmee voldoende ruimte gevend aan een nog te kiezen scenario om de put zichtbaar te maken.

Figuur 34. Overleg over aanpak reconstructie waterput. V.l.n.r. Raimond Huynen (firma Bloem), John Metselaars (gemeente Nederweert), Teng Wijen.

Tenslotte richtte de aandacht zich weer op het eerder vandaag aangetroffen muurwerk bij de Mariakapel. De eerder gevonden fundering werd verder blootgelegd en zo stelden we vast dat het een 1,5-steense muur was waarvan de onderste drie baksteenlagen bewaard waren gebleven. Daaronder bevonden zich twee uitspringende vlijlagen. Over een lengte van 3,5m kon deze muur worden vastgesteld. De relatief geringe diepte van de fundering geeft aan dat er geen sprake is van een dragende muur, laat staan van een element van een (ouder) kerkgebouw).

Aan de noordzijde, vlakbij bij de als eerste gevonden rioolput, was het fundering sterk verstoord en tot een puinspoor gereduceerd. In zuidelijke richting was het muurwerk intact. [fig. 35-38]. Waarbij opviel dat dit niet waterpas was maar naar het noorden toe een sterke helling vertoonde, waarschijnlijk door verzakking.

Figuur 35. Funderingsspoor bij kerk. Drie lagen steens muurwerk, waaronder vlijlaag (spoor 7).

Figuur 36. Spoor 7.

Figuur 37. Totaalbeeld spoor 7. Onderzoek naar rechts (zuidelijke richting) was niet mogelijk.

Figuur 38. In noordelijke richting was de fundering verstoord door subrecente werkzaamheden.

Vanwege de nabijheid van de kerktoren en het vereiste voetpad voor de kerkgangers, was het niet mogelijk om het verloop van de muur in zuidelijke richting nader te onderzoeken. In noordelijke richting was het muurwerk verstoord door een rioolput. Na opmeting en fotografie werd het onderzoek hier gestaakt.

Vizierhoogte 2: 0,76m t.o.v. NAP-bout. Noordzijde fundering -1.68m tov vizierhoogte2 (= 32,844m +NAP); zuidzijde fundering (halverwege) -1.64m tov vizierhoogte2 (= 32,884m +NAP).

Om 15.30 u werden de onderzoekswerkzaamheden beëindigd. De tijdens het onderzoek verzamelde menselijke resten (ca. 2 kg) zijn overgedragen aan de aannemer, die voor herbegraving zou zorgdragen.

10. Voortgezet onderzoek Lambertushof 30 maart 2014

Op zondag 30 maart 2014 werden summere aanvullende waarnemingen verricht op het plein Lambertushof. In de zuidoosthoek was een deel van de vullaag onder de oude beklinkering verwijderd. Daarbij werden evidente oudheidkundige sporen aangetroffen die in de voorafgaande dagen moeten zijn aangetroffen maar die niet door de aannemer of toezichthouder als zodanig aan het bevoegd gezag zijn gerapporteerd.

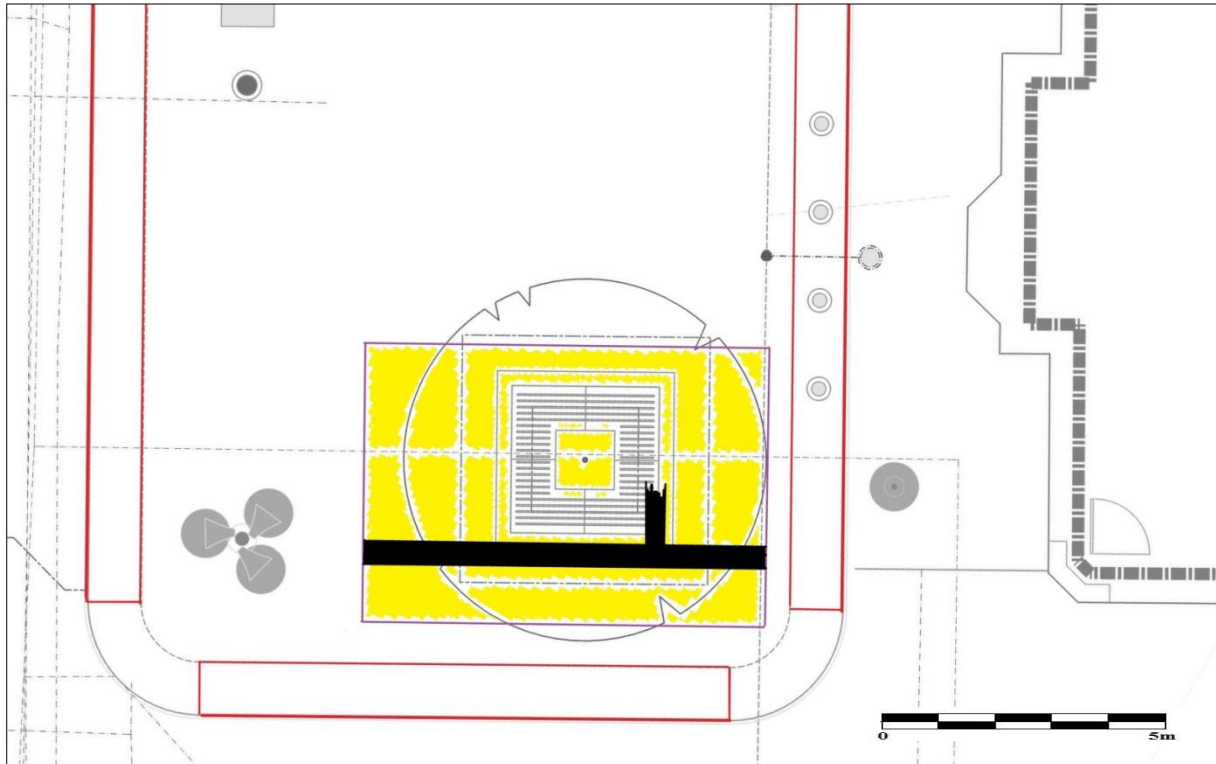
In het schone zandbed was over een afstand van ca. 5m een oost-west verlopend stuk fundering zichtbaar, met in noordelijke richting een haakse zijmuur. Het metselwerk in baksteen en kalk was anderhalfstevens van breedte. Er zijn foto's gemaakt en een globale inmeting werd verricht. [fig. 39, 40]. Het denkbeeldige verlengde van de fundering in westelijke richting lag op de erfscheiding van de huisnummers 49 en 51 aan de westzijde van de Kerkstraat. Het denkbeeldige oostelijke verlengingspunt peilde op 1m ten noorden van de zuidwesthoek van het complex Lambertushof. In de periferie van de fundering waren donker verkleuringen zichtbaar die wijzen op oudere, archeologische sporen. Deze zijn helaas niet gedocumenteerd.

Figuur 39. Funderingsspoor gefotografeerd in westelijke richting.

Figuur 40. Hetzelfde spoor in oostelijke richting.

Figuur 391. Funderingsporen in plantgat op zuidoosthoek van Lambertushof. Het noorden is aan de bovenzijde van de tekening. In het geel de onderzochte zone. De funderingsporen van baksteen zijn indicatief ingetekend.

Figuur 42. Hetzelfde geelgekleurde zoekgebied als in de vorige figuur, geprojecteerd op het kadastrale minuutplan van 1844.

11. Voortgezet onderzoek Kerkplein 4 april 2014

Op vrijdag 4 april werd gepland voortgezet onderzoek uitgevoerd op het Kerkplein. Aanleiding vormde de verwijdering van de oude beklinkering en vervanging daarvan door nieuwe bestrating, waarbij een bovenlaag van ongeveer 30 cm verwijderd moest worden. Dit bood de gelegenheid om lokaal onderzoek uit te voeren naar de aard en ligging van het bij het onderzoek van 13 maart aangetroffen muurwerk in de nabijheid van de kerktoren.

Om 7.30u werd in samenwerking met een medewerker van firma Bloem aangevangen met het (opnieuw) blootleggen van de op 13 maart gevonden fundering (spoor 7), die met weinig moeite werd teruggevonden. [fig. 43]. Van daaruit werd de ligging van de fundering in zuidelijke richting vervolgd. Het metselwerk was anderhalf steens (35 cm breedte) en met kalkmortel gemetseld. Net als bij spoor 7 (in feite dezelfde muur) maakte de steenkwaliteit en het patina een indruk die suggereert dat het muurwerk 17de-eeuws of ouder is.

Figuur 403. Medewerker van fa. Bloem maakt een aanvang met het vrijleggen van het funderingsspoor

Al vrij snel bij het vervolgen van de ligging bleek de fundering een knik van 135 graden te maken en in zuidoostelijke richting te vervolgen. Ter plaatse van de knik kon niet met zekerheid vastgesteld worden of de daar toegepaste baksteen een voorgebakken a-typische vorm had; het vermoeden is dat de steen bijgekapt was. Dit blijft onzeker.

Figuur 44. Een knik van 135 graden in de fundering (spoor 8). Rechts daarvan een uitbraakspoor. De hoektoren van de kerkstoren bevindt zich aan de rechterzijde.

De vulling aan de oostzijde van de fundering (d.i. de kerkzijde) bevatte diverse kleine en ex situ geraakte menselijke botresten waaronder ribben, kaakresten en schedelfragmenten. Dit in tegenstelling tot de westzijde, die nauwelijks of geen resten opleverde. Enkele keramiekscherven van met loodglazuur werden aangetroffen en kunnen in de 18de eeuw worden gedateerd.

Enkele decimeter ten zuiden van de knik bevond zich een uitbraakspoor van 30 cm breedte, ten gevolge van leidingaanleg. Vanaf dat punt vervolgde de fundering om aan te sluiten op het muurwerk van de noordwestelijke hoektoren van de kerkstoren. De hoek tussen de fundering en de hoektoren was niet loodrecht en bedroeg ongeveer 80 graden. Ter plaatse was de fundering geplaatst op de fundering van de kerkstoren zelf, die daar een piramidale ondergrondse opbouw bleek te hebben. De fundering van de muur was koud verbonden met de hoektoren en werd begrensd door een hardstenen gefrijnd blok dat zich in de fundering van de hoektoren bevond. Ter plaatse van de aansluiting bevond de bovenzijde van de fundering zich op slechts 15 cm beneden het straatpeil (beklinkering). [fig. 44, 45, 46, 47].

Alle aangetroffen sporen zijn gefotografeerd, ingemeten en intact gelaten.

Figuur 45. Aansluiting van de fundering (spoor 8) op de noordwestelijke hoektoren van de kerktoren.

Figuur 46. De aansluiting met de hoektoren maakt een hoek van ca. 80 graden.

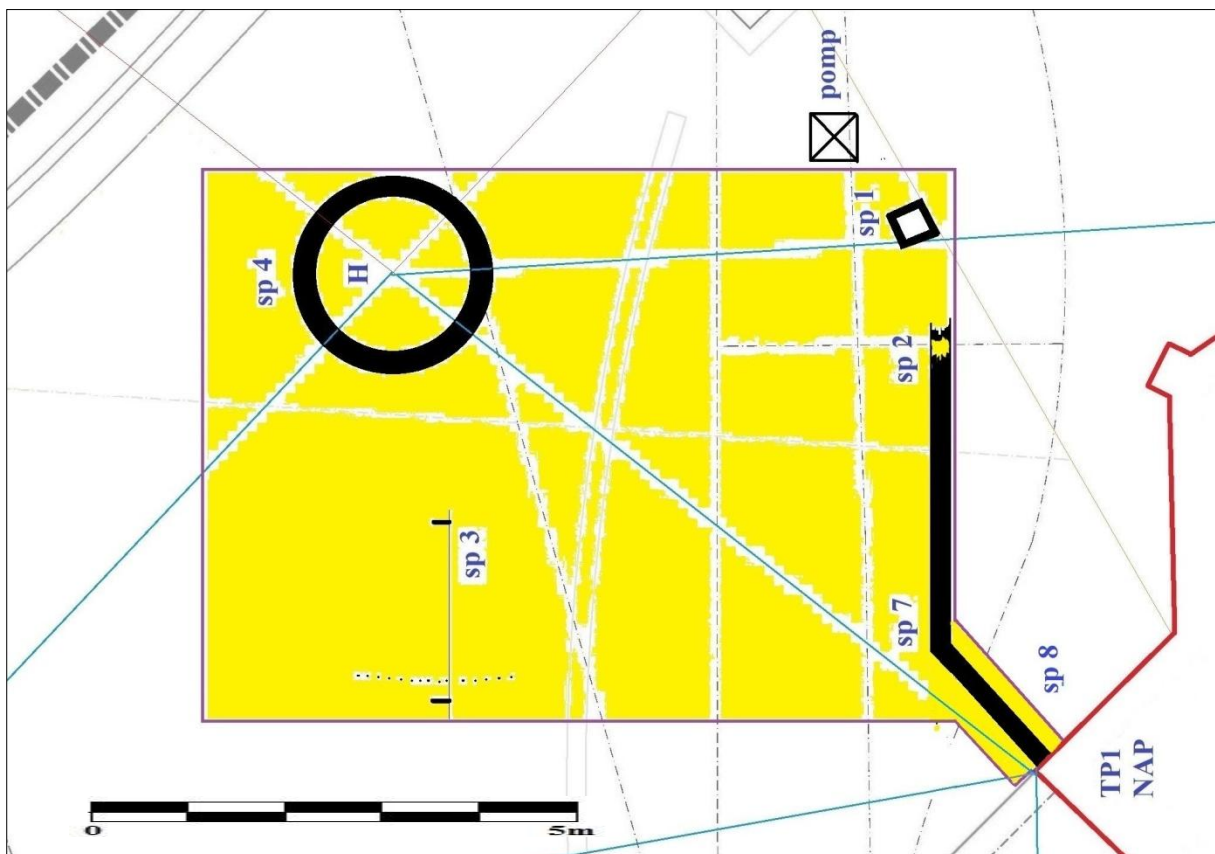
Figuur 47. Overzicht van de aangetroffen fundering en de aansluiting op de kerktoren.

Na het documenteren van de fundering is beperkt onderzoek uitgevoerd naar de fundering van de kerktoren. De bovengrondse hardstenen plint (aangebracht bij de kerkrestauratie van 1900) bleek te rusten op een ca. 30cm hoge laag van (hergebruikte?) natuurstenen blokken. Deze rustten op hun beurt weer op een bakstenen fundering. [fig. 48]. Deze fundering kent een piramidale uitbouw met traptreden van één gestrekte steen, éénsteens dikte per trap. Wegens de nabijheid van nutsleidingen en de beperkte mogelijkheden ter plaatse werd de fundering niet verder vrijgelegd.

Het linker natuurstenen blok was ruw bekap. Het rechter, dat de aansluiting met spoor 8 vormde, was over een grote oppervlakte gefrijnd en aan de rechterzijde ruw bekap. Waarschijnlijk betreft het dus een (reeds in de middeleeuwen) secundair gebruikt ornamentair bewerkt stuk natuursteen.

Figuur 48. Links zijn twee 'traptreden' van de piramidale fundering van de kerktoeren zichtbaar. Boven en rechts van spoor 8 is te zien dat het natuurstenen blok niet over de gehele oppervlakte gefrijnd is.

Figuur49. Ligging geknikte funderingsspoor (spoor 8) t.o.v. waterput en hoektoren van kerktoeren.

Aan de zuidzijde van de noordwestelijke hoektoren werd een zoek sleuf aangelegd om vast te stellen of zich hier een al dan niet symmetrische voortzetting van een fundering bevond. Het resultaat was negatief en er werd slechts geroerde grond aangetroffen. Wegens de aanwezigheid van nutsleidingen kon de sleuf niet verder in westelijke richting worden uitgebreid. Overigens was op basis van gemeentelijke informatie bekend dat zich op de plek van de zoek sleuf een nutsleiding bevond, waardoor de kans om muurwerk aan te treffen nihil was. [fig. 50, 51].

Figuur 50. Aanleg van een zoek sleuf aan de zuidkant van de hoektoren.

Figuur 51. Geen funderingsporen aangetroffen in deze zoek sleuf

Aan de voorzijde van de kerktoren kon op het moment van onderzoek verder geen archeologische begeleiding van het bestratingswerk worden uitgevoerd. Om 11.00u werd het onderzoek afgesloten.

12. Voortgezet onderzoek Kerkplein 30 april 2014

Op 30 april werd op verzoek doch zonder archeologische begeleiding beknopt non-destructief onderzoek uitgevoerd op het terrein vóór de kerkingang. Volgens verwachting zouden daar funderingssporen aangetroffen kunnen worden. Het onderzoek werd uitgevoerd door medewerkers van de firma Bloem en was niet-destructief. Er werd volstaan met het in een tweetal 'kijkgaten' ten behoeve van het aantonen van de bakstenen funderingssporen.

Op een diepte van slechts 10 cm beneden het maaiveld werden de bakstenen funderingen (spoor 9) gevonden van een rechthoekige constructie van ca. 5.50m x 2.50m, symmetrisch voor het front van de kerktoreningang. De fundering was anderhalfsteens breed en in kalkmortel gemetseld. [fig. 52, 53].

De aard van het onderzoek maakte het niet mogelijk om de aansluiting van de funderingen op de kerktoren, de (vermoedelijke) continuïteit van de fundering in het voorfront, en de diepte van het muurwerk te onderzoeken.

De aangetroffen muurresten werden intact *en in situ* gelaten. Ze zijn door de firma Bloem globaal ingemeten en gefotografeerd. Na afronding van het beperkte onderzoek zijn de resten bedekt met vulzand en is de nieuwe bestrating aangebracht.

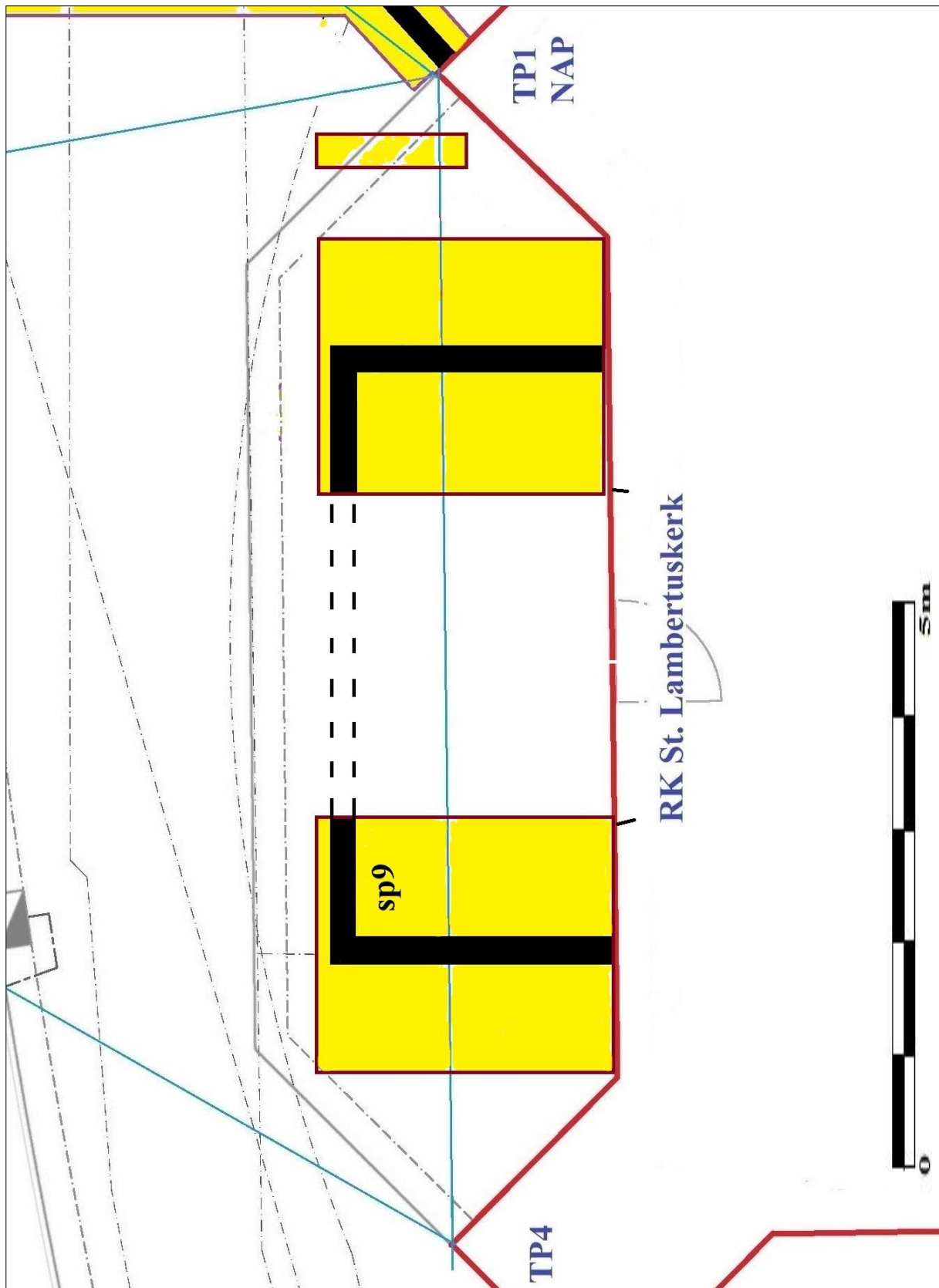

Figuur 52. Noordelijke deel van de bakstenen fundering (spoor 9) voor de kerktoreningang

Figuur 53. Zuidelijke hoekdeel van dezelfde fundering.

In het opgaande werk van de westelijke torenfacade konden geen metselsporen worden herkend die in verband kunnen hebben gestaan met de aangetroffen funderingssporen. Dat leidt tot conclusie dat het muurwerk niet erg hoog zal zijn geweest en/of een houten opbouw heeft gekend.

Figuur 54. Overzichtstekening bakstenen funderingsconstructie in front van kerktoren. In het geel de onderzochte zones.

13. Conclusies en interpretatie

De conclusies en interpretaties van het onderzoek worden hieronder gerepresenteerd ten opzichte van de in hoofdstuk 3 geformuleerde doelstellingen van het onderzoek.

Hoofddoelstellingen:

- a) *Localisatie en vaststelling bewaringstoestand voormalige waterput bij de kerk.*
 - > Het onderzoek heeft in het terrein vóór de kerktoren de resten aangetoond van een bakstenen waterput waarvan het bovenste deel tot ongeveer 1.50m beneden het maaiveld was gesloopt. De waterput heeft een inwendige diameter van 1.50m en is vanwege die grote diameter dubbellaags halfsteens verband gemetseld. De bovenzijde was afgedekt met een lensvormige betonprop en het inwendige van de put was gevuld met schoon vulzand, dat tijdens het onderzoek tot een diepte van 2.00m beneden maaiveld is uitgegraven. De totale diepte van de put kon in dit stadium niet worden vastgesteld.

- b) *Localisatie standplaats voormalige gietijzeren waterpomp bij de kerk.*
 - > Van eventuele fundatiesporen van de standplaats van de voormalige gietijzeren pomp is geen spoor aangetroffen. Evenmin van een loden leiding die verwacht mag worden de verbinding te hebben gevormd tussen pomp en put.

- c) *Localisatie en vaststelling bewaringstoestand voormalige waterput bij Lambertushof.*
 - > van een bakstenen waterput, en evenmin van een daarbij behorende trechtvormige insteek, zijn geen sporen aangetroffen in de relatief kleine waarnemingszone.

- d) *Localisatie standplaats voormalige gietijzeren waterpomp bij Lambertushof.*
 - > Van deze standplaats is evenmin een spoor teruggevonden.

Nevendoelstellingen:

- e) *identificatie van eventuele andere, niet aan de waterput gerelateerde, oudheidkundige objecten.*
 - > ten oosten van de waterput bij de kerk is over een lengte van 5m een ondiepe bakstenen fundering aangetroffen die deels parallel loopt aan de facade van de kerktoren op een afstand van 2.20m. Vanaf een knik onder 135 graden sloot de fundering aan op de noordwestelijke hoektoren van de kerktoren. Deze fundering wordt toegeschreven aan een kerkhofmuur waarvan de aanwezigheid nog op de kadastrale minuut van 1844 aanwijsbaar, maar die vóór 1900 (het jaar van de restauratie van de toren) moet zijn afgebroken. Op een vrij nauwkeurige plattegrond van de kerk uit 1784 (gemaakt bij gelegenheid van een uitbreiding van het kerkhof) is het muurstuk niet in die vorm te herkennen. Onder enig voorbehoud kan de fundering gedateerd worden tussen 1784 en 1844.
 - > Onder de natuurstenen plint van de kerktoren werd een fundering aangetroffen bestaande uit deels bewerkte (gefrijnde) hardstenen blokken, geplaveid op een

- bakstenen fundering. Deze fundering werkte piramidaal naar buiten, met 'traptreden' van één strek (ca. 22 cm) per trede en laagdikte van één.
- > Symmetrisch voor de hoofdingang van de kerk en de kerktoren werd de fundering van een rechthoekig bouwwerk gevonden. Ook hiervoor kan op grond van oud kaartenmateriaal een datering tussen 1784 en 1844 worden bepaald. Op de oudste foto's van de kerk (ca. 1890) is niets (meer) te zien dat wijst op de aanwezigheid hiervan. De identificatie van het object is onzeker maar zeer waarschijnlijk betreft het hier een vóórportaal van de kerkingang. Waarschijnlijk heeft het een houten opbouw gekend, omdat het opgaande muurwerk van de torenfacade geen aansluitende sporen lijkt te bevatten.

Figuur 55. De ondergrondtekening is het kadastrale minuutplan van 1844. De gele lijn is de contour van de kerk in 2014. In rood de bij het onderzoek teruggevonden muurresten van aanbouwen aan de kerktoren.

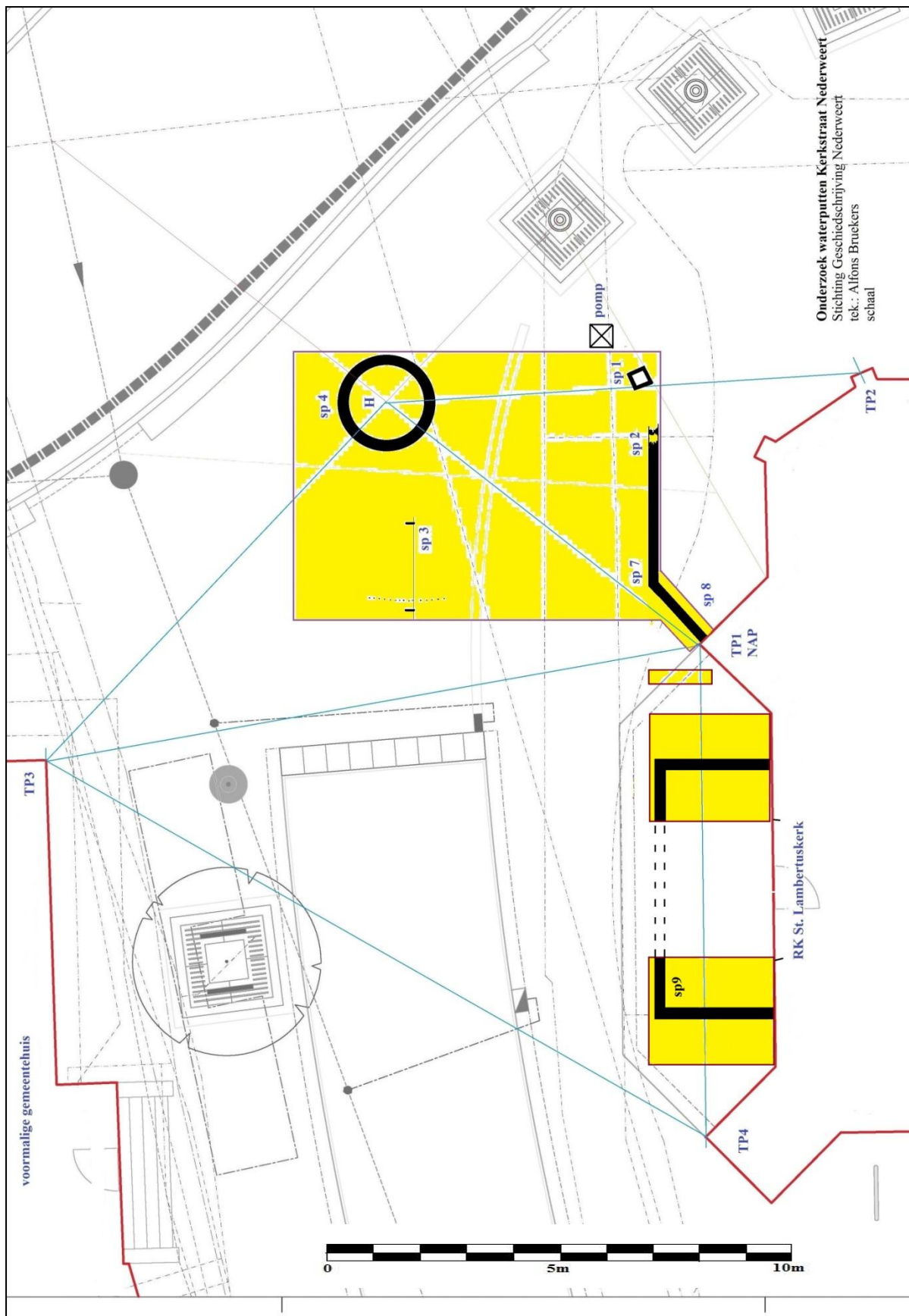
-
- > bij het onderzoek naar de waterput van Lambertushof is de perifere zone aangesneden van een watergreppel die langs de gevels van de westzijde van de Kerkstraat heeft gelopen. Een pakket houtskool in de vulling van die greppel kan vermoedelijk toegeschreven worden aan de dorpsbrand van juni 1659, waarbij 28 huizen uit de dorpskern door brand verwoest werden.
 - > Op het plein Lambertushof werden zonder gepland onderzoek waarnemingen verricht, waarbij een stenen funderingsspoor en bodemverkleuringen werden waargenomen. Het funderingsspoor kon worden toegeschreven aan de zuidgevel van het voormalige woonhuis Kerkstraat 50, afgebroken in 1969.
- f) *recuperatie van eventuele menselijke overblijfselen gezien de situering van de opgraving in een voormalige begraafplaats.*
- > de bij het onderzoek naar de waterput aangetroffen menselijke resten (minder dan 2 kg) zijn op discrete wijze verzameld en na afloop van het onderzoek herbegraven.
- g) *minimaal invasief onderzoek, d.w.z. zoveel mogelijk beperkend tot de verstoorde bovengrond en de intacte archeologische context zoveel mogelijk ongeroerd latend.*
- > hierin is het onderzoek geslaagd. Alle aangetroffen funderingsspooren zijn intact gelaten en na het onderzoek bedekt met vulzand.

14. Aanwijzingen voor toekomstig onderzoek

Indien over enkele decennia opnieuw de Kerkstraat en Lambertushof op de schop worden genomen, kunnen de volgende overwegingen leidend zijn voor archeologisch vervolgonderzoek:

1. De waterput ter hoogte van Lambertushof werd niet teruggevonden. Het vermoeden bestaat dat de insteek van de put op een haar na gemist is bij het onderzoek. Meteen ten zuiden of noorden van de opgravings sleuf zal vervolgonderzoek met grote zekerheid de waterput kunnen aantonen.
2. Voor de noordwestelijke hoektoren van de St. Lambertustoren is de fundering van een geknikte omheiningmuur gevonden. Omwille van symmetrie en ook gestaafd door oude kaarten, zou een vergelijkbare geknikte muur spiegelbeeldig aangetoond moeten kunnen worden ter hoogte van de zuidwestelijke hoektoren.
3. De rechthoekige bakstenen constructie voor de kerktoren is slechts globaal onderzocht. Er kon geen beeld worden opgebouwd van de diepte van de fundering en daarmee de (mogelijke) hoogte van het bovengrondse deel van het bouwwerk. Ook de aansluiting van de fundering op het ondergrondse muurwerk van de kerktoren is niet onderzocht.

Bijlage 1 Overzichtstekeningen

Figuur 56. Onderzoeklocatie Kerkplein. Schaal 1:xxx. Noordzijde boven. De gele zone is archeologisch onderzocht.

Figuur 57. Opgravingslocatie Lambertushof. In het geel de onderzochte zones. Het noorden ligt linksomder.

Bijlage 2 Sfeerfoto's van het archeologisch onderzoek

